УДК 811.161.2'255.4

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ФАКТОР ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОСВІТНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ ПРОСТІР

Ануфрієва Н.В. (Тернопіль)

Стаття розглядає питання функціонування української мови у світі, детально зупиняючись на художньому перекладі як чиннику популяризації, інспірації інтересу до вивчення та інтеграції української мови в світовий освітній і культорологічний дискурс.

Ключові слова: українська мова, художній переклад, популяризація, інтеграція, освітньо-культурологічна парадигма.

Статья рассматривает вопрос функционирования украинского языка в мире, детально останавливаясь на художественном переводе как факторе популяризации, инспирации интереса к изучению и интеграции украинского языка в мировой образовательный и культурологический дискурс.

Ключевые слова: украинский язык, художественный перевод, популяризация, интеграция, образовательно-культорологическая парадигма.

The article considers the issue of the Ukrainian language functioning in the world considering literary translation as a factor of popularization, inspiration of the interest in learning and integration of the Ukrainian language into educational and cultural aspects of the world's discourse.

Key words: the Ukrainian language, literary translation, popularization, integration, educational and cultural aspects of paradigm.

В умовах державної незалежності відбувся перехід України з об'єкта історичного процесу в дієвий його суб'єкт. Набуває актуалізації проблема функціонування української мови в світовому просторі: інформативно-науковому культурологічному, освітньому. За

деякими даними на сьогодні за межами України проживає майже 20 млн. громадян інших держав та осіб без громадянства, які вважають себе українцями та визнають Україну своєю етнічною батьківщиною. Наша держава спрямовує кошти для збереження, захисту і популяризації культурних надбань українства у світовому цивілізаційному просторі. У багатьох країнах, де існують українські громади, функціонують українські школи. Факультети україністики діють у багатьох університетах США, Канади, Австралії, Польщі, інших країн. Проте відбуваються значні зміни в статусі української мови. У США, зокрема, української мовою розмовляє приблизно п'ята частина українського населення. У Канаді для багатьох членів української етнічної групи, які раніше вважали українську мову рідною, вона стала другою мовою, вивченою як іноземна. Відносно неї часто вживають термін «heritage language», тобто мова «культурної спадщини». У багатьох країнах можна ще почути думку, що українська мова – це діалект російської.

На думку Г. Залізняк, перспективи розвитку мовної ситуації визначаються позицією інтелектуальної та державної еліти [3:13]. Позитивно впливати на розвиток і функціонування української мови за кордоном тільки студенти україністики, викладачі та, зрештою, українська громада у тій чи іншій країні не можуть. Цей процес і статус української мови у світі залежать від самих українців в Україні. Як слушно наголосила О. Забужко, головним «брендом» кожної країни, який впливає на зарубіжну аудиторію найбільш безпосереднім чином, на найбільш особистому рівні, – є національна культура На жаль, українська держава мало використовує можливість виставити культуруяк найефективнішу візитну картку перед собою на міжнародній арені [2].

Перекладацька діяльність – один із найкращих шляхів, щоб донести код чужої культури, дати можливість зрозуміти побут, національну свідомість, історію через художній текст. «Переклади, – зазначає Р. Зорівчак, – збагачують не лише цільову літературу, а й загальну скарбівню світової літератури, що є не лише сумою найкращого з національних письменств. Це – нова якість, що виникає завдяки свідомому обмінові культурнимицінностями між народами» [4:174].

Особливо важливі переклади тому, що тривалий час літератори і письменникі були, як висловився Р. Рахманний, «на жаль, майже єди-

ними справжніми речниками народних прагнень» [5:361]. Перекладачі XIX ст. – від Костомарова, Куліша, Старицького, Франка, Лесі Українки до цілої низки інших письменників – у підручниках історії літератури лише згадуються, номінуються як перекладачі, без аналізу їхнього творчого набутку. Великий корпус перекладачів породив відродження початку XX століття й подальшого часу. Серед них світові величини: Максим Рильський, Микола Зеров, Павло Тичина, Микола Бажан, Василь Барка, Валеріан Підмогильний, Валеріан Поліщук, Павло Филипович, Тодось Осьмачка, Володимир Свідзинський, Остап Тарнавський, Борис Тен, Григорій Кочур, Микола Лукаш, Андрій Содомора та інші.

Багато іноземців відверто зізнаються, що бажали б придбати перекладені твори українських авторів, щоб «побувати» всередині українського розуму, «зазирнути» в ментальність. Часом зазначається, що українська література набагато цікавіша, ніж західна, тому потрібні перекладачі, які б досконало володіли рідною та українською мовами.

Відомий вислів Гайдеггера «Мова, яка прагне охопити буття в усій його повноті, перетинає кордони вічності» стосується передусім літературної мови, зокрема й української. Адже її літературна форма розвинена, багата й оригінальна. Потрібно пам'ятати не лише націєтворчу, але й людинотворчу роль рідної мови. І.Дзюба слушно стверджує: «Лінгвісти, психологи, педагоги, культурологи, філософи XIX-XX ст. незміримо поглибили розуміння рідної мови як носія всієї історичної спадщини народу, всього його духовного досвіду, його світогляду, його способу мислити і відчувати» [1:692].

Плекаючи мову, держава тим самим зміцнює моральне здоров'я народу. Необхідно утвердити статус української мови як державної, сприяти піднесенню її престижу, виховувати у молодого покоління українців повагу до мови свого народу. Проте ще й досі на українському ринку культурних товарів та послуг зберігається домінування іноземного продукту, що породжує низку проблем. Дуже важко кудись «інтегруватись», зазначає О. Забужко, якщо ми самі в собі не є культурно «інтегрованими». Якщо пересічний український громадянин знатиме свою історію та культурну спадщину, цінуватиме свою мову, то україністика перестане бути екзотичною спеціальністю, а українська мова стане популярною в світі [2].

Історія знає чимало прикладів, коли захоплення культурною спадщиною того чи іншого народу сприяло вивченню його мови. Ми ж зупинимось на двох яскравих особистостях, які вивчили українську мову і присвятили своє життя популяризації української літератури в світі.

Персіваль Канді (1881—1947) – канадський вчений, письменник-перекладач. Народився у Манчестері (Англія). Ще хлопчиком переїхав до Канади. Освіту отримав в університеті Манітоби. Був відповідальним за релігійну та освітню роботу серед нових канадців, тобто поселенців. Виконуючи свої обов'язки у Західній Канаді, він «виявив» українців із чудовою національною спадщиною. Свій вільний час П. Канді почав присвячувати вивченню української історії, мови і літератури з чіткою метою спробувати познайомити своїх співгромадян з Україною й українцями. Він був одним із тих тихих і невибагливих людей, які працюють для зміцнення міжнародної дружби та розуміння і чия щирість та працелюбність залишають глибокий слід у житті усіх, хто їх знав. К.Меннінг назвав Канді «апостолом міжнародного розуміння» [8:viii].

П. Канді перекладав твори Т. Шевченка, Ю. Федьковича, Л. Українки, О. Кобилянської. З усіх українських авторів найбільше враження на Канді справив І. Франко. У своїй детальній та обширній (на 95 сторінок) біографії поета Канді зосереджується на трьох визначних рисах Франка – людини. Це його невтомна працелюбність, соціальна свідомість і усвідомлення своєї місії та безстрашна сміливість, яку поет виявляв усе своє життя. У 1932 році в перекладі П. Канді вийшла збірка творів І.Франка «Голос з України».

У 1937 році професор Канді приїхав у Сполучені Штати і оселився у Нью-Джерсі, де він запланував обширну програму перекладів шедеврів української поезії для того, щоб ознайомити англомовний світ із досягненнями української літератури. Завершення цієї програми обірвалося його несподіваною смертю. Збірка перекладів під назвою «Іван Франко, поет Західної України. Вибрані поезії» (1948) була першою, яку П. Канді запланував, і яка вийшла вже після його смерті. «Полум'яний дух. Збірка творів Лесі Українки» вийшла у 1950 році. У антології українських оповідань «Їхня земля» (1964) також є переклади П. Канді.

Серед численних перекладачів українського слова англійською мовою особливо виокремлюється художня особистість **Віри Річ** (1936 –), поетеси, журналіста, перекладача, громадського діяча. Хоча з батька-матері вона англійка, але впродовж усієї своєї перекладацької діяльності вона горіла, ясніла й трудилася для того, щоб прокласти «золотий міст зрозуміння і спочування» між Україною та англомовним світом. Вона підкреслювала, що вивчила українську мову, щоб перекласти Шевченка.

Українську літературу перекладає з 1956 р. Перший друкований переклад – «Пролог» до Франкової поеми «Мойсей» (1957). Окремими книжками опублікувала вибрані поезії Т. Шевченка (1961), а також драми, поеми та поезії Л.Українки (1968). Переклад «Мойсея» І. Франка повністю друкувався у нью-йоркському виданні 1973 р. Громадсько-політичний та літературно-мистецький журнал «The Ukrainian Review» опублікував ще деякі Франкові твори в перекладі В. Річ, а саме «Жіноче серце, чи ти лід студений..», «Ідилія», «Великдень!» (18-ий розділ поеми «Панські жарти»), «Тюремні сонети», «Вічний революціонер», частину циклу «Веснянки». Легенда «Смерть Каїна» перекладена у 1997 р.

Загалом В. Річ перекладає з десяти мов. Проте найбільша кількість перекладів у неї з української мови. Це твори 46 письменників, починаючи від І. Мазепи, І. Котляревського, М. Шашкевича, до сучасних авторів: І. Калинця, В. Мороза, Л. Костенко та ін. Як ліричні вірші, так і ширші епічні полотна відкривають перед англомовним читачем основні віхи з історії української літератури двох останніх століть. Частина з них вийшли окремими збірками, а також були включені до періодичних видань. Щоправда, чимало перекладів залишаються неопублікованими За популяризацію української літератури в англомовному світі нагороджена літературною премією ім. Івана Франка (1997). У 2007 р. за великий внесок в українську літературу та культуру нагороджена орденом Княгині Ольги.

На думку В. Річ, відчуття поезії – це єдина річ, якої не можна навчитися. Все інше – це результат сумлінної праці, вивчення мови, мистецька практика тощо. Перекладач повинен мати вміння не виставляти у перекладі своє бачення тексту-оригіналу. Переклад – це немовби вікно, крізь яке має засяяти світло твору-оригіналу. І шиб-

ки в цьому віконці мають бути з найчистішого у світі скла. І це – те, що перетворює переклад на мистецтво.

У поезії «Мистецтво перекладу» М. Рильський проголошував: «... *треба, щоб слова З багатих не зробилися убогі, Щоб залишилась думка в них жива І щоб душі поетової вияв На нас, як рідний, з чужини повіяв»*[5:365].

Перекладна література відіграє надзвичайно важливу роль у духовному та культурному житті світу, зберігаючи й єднаючи духовні цінності, сприяючи самовиразу нації та збагачуючи можливості кожної мови. І. Франко писав: «Великі поети – це сумління народу. Щасливий той народ, що його «сумління» завжди чисте, мов дзеркало, і ніколи не дасть себе засліпити фальшивими доктринами, ні зведеними на манівці пристрастями...»[6:274] Наш народ є подвійно щасливим, тому що він виплекав не лише великих поетів, але й перекладачів-подвижників, які утверджували повновартісність української літератури засобами художнього перекладу. Мова в її художньому виразі, інтерпольована в світовий простір, стає не просто текстом, а основною конструктою духовних вимірів українського народу й органічною частиною світової культури

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. З криниці літ / І. Дзюба. – Т.2. – К.: Обереги; Гелікон, 2001. – 692 с.
2. Забужко О. Вони питають чи є у нас культура [Електрон. ресурс] / О. Забужко // Українська правда. – 2009, 20 січ. – Режим доступу: http://www.pravda.com.uanews/207/3/23/56215.htm. = Заголовок з екрану.
3. Залізняк Г. Мовна ситуація Києва: день нинішній і прийдешній / Г. Залізняк, Л. Масенко. – К., 2002. – 32 с.
4. Зорівчак Р.П. Читаючи історію свого народу / Р.П. Зорівчак // Всесвіт. – 2007. – № 11-12. – С. 174-177.
5. Рахманний Р. За гідну українську державу / Р. Рахманний // Роздуми про Україну. – К.: Просвіта, 1997. – С. 361-370.
6. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах. – Т.2. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 365.
7. Франко І. Краса і секрети творчості / І. Франко // Упоряд. та прим. Р.Т. Гром'яка, Ф.Д. Пустової. – К.: Мистецтво, 1980. – 500 с.
8. Ivan Franko, the Poet of Western Ukraine: Selected Poems / Ivan Franko // Translated with a biographical introduction by Percival Cundy; Edited by Clarence A. Manning. – New York: Philosophical Library, 1948. – 265 p.